

Mihai Burlacu

**FUNDAMENTELE XENOTROPISMULUI:
ELEMENTE DE FILOSOFIE ȘI ANTROPOLOGIE
A IDENTITĂȚII ȘI ALTERITĂȚII**

Presa Universitară Clujeană

MIHAI BURLACU

FUNDAMENTELE XENOTROPISMULUI

**Elemente de filosofie și antropologie
a identității și alterității**

MIHAI BURLACU

FUNDAMENTELE XENOTROPISMULUI

**Elemente de filosofie și antropologie
a identității și alterității**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2022

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Gabriela Georgeta Rățulea

Prof. univ. dr. Claudiu Coman

ISBN 978-606-37-1417-7

© 2022 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin
orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și
se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro>

INTRODUCERE

Dinamica relației dintre *identitate* și *alteritate* și diferitele modele teoretice care guvernează această dinamică constituie fundamentul abordărilor „etnocentrismului” și/sau „xenocentrismului”. Din perspectivă antropologică, în primele decenii ale secolului XXI, dezbaterile referitoare la perechea de concepte – aparent dihotomice – „identitate/alteritate” s-au confruntat cu o dilemă. Pe de-o parte, diferitele accepțiuni ale conceptelor de identitate și alteritate au ajuns să ocupe poziții centrale în științele social-umaniste. Parțial ca o reacție la această situație, referirile la cele două concepte au proliferat în lucrările fundamentale de antropologie, apărute în ultimii zece ani.

Așa cum rezultă din perspectiva structuralistă, problematica identității/alterității este strâns legată de perechea dihotomică compusă din *doctrina insiderului* și cea a *outsiderului*. Potrivit acestei perspective, „insiderii” sunt membrii grupurilor de apartenență, pe când „outsiderii” sunt non-membri. Cele două doctrine au fost tratate de gânditori ca Sumner (1906), Riesman, Denney și Glazer (1950), Merton (1972) și mai recent de Gingrich și Baumann (2004). Astfel, „insiderii” nu sunt posesori ai unor informații „ezoterice”, iar „outsiderii” nu sunt persoane aparținând unor tipuri socio-psihologice marcate de alienare, care să nu aibă conștiința apartenenței la un grup (Merton 1972, p. 22).

Abordarea structuralistă presupune identificarea anumitor structuri sau scheme clasificatoare simple, care pot fi recunoscute într-o mare varietate de procese referitoare la definirea, asumarea, atribuirea și clasificarea alterității/identității. Procesele sociale de clasificare a identității și alterității sunt, potrivit lui Baumann și

Gingrich, corelate în mod intrinsec cu concepțiile sociale, care sunt întotdeauna modelate și influențate de contextele lor istorice și sociopolitice (Baumann & Gingrich 2004, p. ix). Asemenea celor doi autori, am folosit termenul *gramatică/gramatici* ca pe o simplă prescurtare a acestor scheme sau structuri clasificatoare, care nu sunt definite de conținutul lor, ci de felul în care aranjează orice conținut al sinelui și/sau al Celuilalt.

Alegerea termenului *gramatică/gramatici* se bazează pe trei argumente de ordin pragmatic. În primul rând, este determinată de un proces de excludere negativă al diferiților termeni alternativi, pentru a nu cădea pradă disputelor de graniță neproductive, cu alte domenii. În al doilea rând, este pragmatică prin faptul că face doar o aserțiune euristică. Baumann și Gingrich, de exemplu, au procedat ca și cum există gramatici care structurează conținuturile etnografice pe care le-au descris, urmărind ulterior unde duce acest demers. În al treilea rând, această alegere este pragmatică deoarece termenul a fost utilizat nu pentru a postula reguli prescriptive, ci pentru a descrie date empirice referitoare la interpretările date de oameni identității și alterității. Am abordat gramaticile identității/alterității, evidențiind faptul că, în demersul meu, am utilizat conceptul de structură nu cu sensul de mecanism elementar de gândire, ci mai degrabă în sensul unor modele flexibile clasificatoare folosite în cadrul și pentru interacțiuni sociale. Prin propunerea unei accepții „slabe” a identității și apoi prin evidențierea unor modele sau gramatici clasificatoare, am operat cu un concept profund anti-esențialist de „structură”. Utilizarea acestui concept nu se bazează pe vreo subvarietate sectantă a structuralismului, dar este cu certitudine datoră câtorva variante de structuralism, a căror valoare a fost demonstrată de etnografie.

Gramaticile ternare ale *identității/alterității* sunt inspirate din orientalism (Said 1987), tehnica segmentării (Evans-Pritchard 1940) și tehnica includerii (Dumont 1980). *Gramatica orientalistă* descrie operația de inversare a imaginii sinelui: indentificarea și alterificarea se condiționează reciproc în sensul că, atât caracteristicile pozitive,

PARTEA I. FUNDAMENTELE IDENTITĂȚII/ ALTERITĂȚII: DE LA „SINE” LA „CELĂLALT”

*Eu este un altul (Arthur Rimbaud, Scrisoare
către Georges Izambard, 13 mai 1871)*

INTRODUCERE

Prima parte a lucrării reprezintă un exercițiu reflexiv, deoarece în el abordez categoriile de „sine” și „Celălalt” într-un dialog între antropologie, filosofie și alte științe social-umane. Premisa că utilizarea la scală largă de antropologi a perechii de concepte identitate/ alteritate se bazează pe împrumutul termenilor din alte discipline – necesită evidențierea istoriei și a semnificațiilor pe care le au acești doi termeni. Domeniile din care antropologii s-au inspirat cu precădere au fost filosofia, critica literară, sociologia, psihologia socială, adică acel conglomerat care a ajuns să fie cunoscut sub denumirea de studii culturale (Gingrich 2004, p. 5). Dezbaterile pe marginea identității/ alterității au reprezentat activități de bază în cadrul studiilor culturale, în decursul ultimelor două decenii ale secolului trecut.

Dinamica relației dintre identitate și alteritate și diferitele modele teoretice care guvernează această dinamică constituie fundamentul abordărilor etnocentrismului și/sau xenocentrismului. Din perspectivă antropologică, în primele decenii ale secolului XXI, dezbaterile referitoare la perechea de concepte – aparent dihotomice – identitate/alteritate s-au confruntat cu o dilemă. Pe de-o parte, diferitele accepțiuni ale conceptelor de identitate și alteritate au ajuns să ocupe poziții centrale în științele social-umane. Parțial ca o reacție la această situație, referirile la cele două concepte au proliferat în lucrările fundamentale de antropologie, apărute în ultimii zece ani.

PARTEA A II-A. GRAMATICILE TERNARE ALE IDENTITĂȚII/ALTERITĂȚII

*Cuvântul ,gramatici' a devenit un termen aproape imposibil de utilizat în antropologie, sociolingvistică, psihologie cognitivă, filosofie și, în ultima vreme, în inteligența artificială. Nimeni nu îl recunoaște când îl vede, nimeni nu îndrăznește să folosească cuvântul de teama de a nu evoca orice, de la concepțiile din trecut ale umaniștilor, la Jakobson și mai recent, la ,gramatica generativă' a lui Chomsky sau la ,gramatologia' lui Derrida. (Gerd Baumann și Andre Gingrich, *Grammars of Identity/Alterity: A Structural Approach*, 2004)*

INTRODUCERE

În a doua parte a lucrării abordez trei structuri considerate de Baumann și Gingrich a fi gramatici ale identității/alterității, în mai multe etape. Mai întâi expun componentele fiecărei gramatici în parte și ilustrez utilizarea lor în explicarea unor procese sociale. Apoi evidențiez o serie de aspecte teoretico-metodologice cu privire la caracterul ternar al gramaticilor identității/ alterității. Din punct de vedere teoretic, examinez soluția oferită de Baumann la dilema referitoare la natura binară sau ternară a acestor structuri cu ajutorul principiului falsificării, fundamentat de Karl Popper. Apoi prezint cele mai importante critici aduse teoriei gramaticilor ternare și faptul că avantajele lor surmontează criticile respective. În final, evidențiez

Cartea de față reprezintă un exercițiu reflexiv derivat din lucrarea mea de doctorat. Ea este alcătuită din două părți în care tratez fundamentele identității și alterității, precum și relevanța gramaticilor ternare pentru conturarea xenotropismului.

Caracterul reflexiv al primei părți rezultă din modul în care abordez categoriile de sine și „Celălalt” într-un dialog între antropologie, filosofie și alte științe socio-umane. Utilizarea pe scală largă de antropologi a perechii de concepte identitate/alteritate se bazează pe împrumutul termenilor din alte discipline. Relația dialogică dintre identitate și alteritate necesită evidențierea istoriei și a semnificațiilor pe care le au cei doi termeni.

În a doua parte, analizez structurile considerate de Baumann și Gingrich a fi gramatici ale identității și alterității. Mai întâi, descriu modul în care gramaticile servesc la descrierea unei pleiade de procese sociale. Apoi relev avantajele caracterului ternar al celor trei gramatici. În continuare, relev modul în care fiecărei gramatici i se poate demonstra caracterul științific prin falsificare și neajunsurile fiecăreia dintre ele. După aceea, evidențiez motivele pentru care neajunsurile celor trei gramatici sunt surmontate de avantajele lor.

Spre deosebire de xenocentrism, concept care a fost dezvoltat în antiteză cu etnocentrismul, xenotropismul surprinde mai bine procesul de construire și imersiune în alteritate. De asemenea, xenotropismul include mai multe dimensiuni ale aspirației spre alteritate decât xenocentrismul.

